

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

У статті здійснено аналіз туристично-рекреаційних послуг АР Криму та України в цілому. Визначені слабкі місця та розроблені рекомендації щодо розвитку пріоритетних напрямів туристично-рекреаційної діяльності в Україні.

The article analyzes the tourism-recreation services in the Republic of Crimea and the Ukraine in general. There are identified the weaknesses and the recommendations for the development in the priority fields of tourism-recreation activity in Ukraine.

Ключові слова: туристично-рекреаційні підприємства, Крим, Україна, послуги.

Інтенсифікація розвитку та забезпечення ефективності туристично-рекреаційних підприємств, збільшення обсягів національного та міжнародного туристичного руху актуалізують необхідність характеристики наявного фонду санаторіїв, будинків відпочинку, пансіонатів з метою виявлення можливостей щодо удосконалення їх роботи як чинника задоволення потреб відпочиваючих, серед яких покращення та відновлення здоров'я, дослідження національної спадщини, розширення світогляду, навчання тощо.

Проблеми розвитку туризму та туристично-рекреаційної діяльності вже багато десятиліть привертають увагу науковців. Це питання досліджували: Агафонова Л.Г., Безносок В.Д., Волошина М.І., Зоріна І.В., Квартальнова В.А., Кифяк В.Ф., Король О.Д. та інші.

Україна належить до держав, де туризм є достатньо розвиненим. Кожного року країну відвідує багато іноземних туристів, жителів Східної та Західної Європи, Японії та Сполучених Штатів Америки. На території України туристичні інтереси населення країни та її гостей реалізуються як в активних видах відпочинку (спортивний туризм: гірськолижний спорт або скелелазіння), так і в організації та проведенні подорожей із пізнавальними цілями (релігійна і археологічна історія). Туристичні подорожі Україною цілком можуть бути об'єднані з великою користю для здоров'я, оскільки подорожуючі прагнуть відпочити на здавна відомих різних цілющих курортах, розташованих практично у всіх регіонах країни.

Нині в Україні нараховується більш як 3 тис. туристично-рекреаційних закладів із загальним ліжковим фондом понад 400 тис. місць (табл. 1).

Як бачимо, кількість оздоровчих закладів щорічно зменшується з причин ліквідації, реорганізації, перепрофілювання або повної зміни виду діяльності власниками закладів відпочинку. Порівняно з 2007 р. (3110 закладів) кількість оздоровчих закладів щорічно зменшувалась і у 2011 році становила 3012 підприємств, тобто скоротилася на 98 закладів.

До того ж, щороку в Україні відпочивають та оздоровлюються більше 3 млн осіб (відповідно 2007 р. – 3485910 осіб, 2008 р. – 3591924 осіб, 2009 р. – 3122318 осіб, 2010 р. – 2987312 осіб та 2011 р. – 2941566 осіб) (табл. 2).

Таблиця 1

Туристично-рекреаційні заклади України, одиниць
(розробка авторів на основі джерел [1–5])

	Роки					Відхилення, (+,-)			
	2007	2008	2009	2010	2011	2008/ 2007	2009/ 2008	2010/ 2009	2011/ 2010
Україна	3110	3073	3041	3011	3012	-37	-32	-30	1
Автономна Республіка Крим області	556	553	554	548	544	-3	1	-6	-4
Вінницька	31	30	30	30	30	-1	0	0	0
Волинська	72	68	67	65	78	-4	-1	-2	13
Дніпропетровська	162	158	145	132	131	-4	-13	-13	-1
Донецька	367	357	353	347	332	-10	-4	-6	-15
Житомирська	22	23	22	20	20	1	-1	-2	0
Закарпатська	69	61	60	62	60	-8	-1	2	-2
Запорізька	199	201	195	213	220	2	-6	18	7
Івано- Франківська	35	35	36	36	35	0	1	0	-1
Київська	86	88	85	80	81	2	-3	-5	1
Кіровоградська	42	41	39	41	41	-1	-2	2	0
Луганська	93	92	88	83	74	-1	-4	-5	-9
Львівська	124	121	114	109	108	-3	-7	-5	-1
Миколаївська	164	163	169	185	205	-1	6	16	20
Одеська	420	432	434	425	428	12	2	-9	3
Полтавська	45	44	42	40	40	-1	-2	-2	0
Рівненська	25	23	23	22	22	-2	0	-1	0
Сумська	31	28	27	25	24	-3	-1	-2	-1
Тернопільська	18	17	18	18	18	-1	1	0	0
Харківська	95	96	96	95	93	1	0	-1	-2
Херсонська	235	236	236	236	229	1	0	0	-7
Хмельницька	20	18	17	17	16	-2	-1	0	-1
Черкаська	61	61	63	60	61	0	2	-3	1
Чернівецька	14	12	11	12	12	-2	-1	1	0
Чернігівська	45	42	42	37	38	-3	0	-5	1
м. Київ	53	47	49	49	50	-6	2	0	1
м. Севастополь	26	26	26	24	22	0	0	-2	-2

Лідируючі позиції з оздоровлення бажаючих займає Автономна Республіка Крим (відповідно 2007 р. – 30,70 %, 2008 р. – 30,10 %, 2009 р. – 29,06 %, 2010 р. – 29,76 % та 2011 р. – 28,98 % від загальної кількості відпочиваючих) (рис. 1.).

У середньому протягом 2007–2011 рр. в областях України кількість відпочиваючих складала від загальної кількості: Донецька область – 8,4 %, Львівська область – 8,5 %, Одеська область – 8,8 %, Запорізька область – 6,5 %, Херсонська область – 5,0 %, Дніпропетровська область – 4,2 %, Миколаївська область – 4,2 %.

Таблиця 2

Кількість осіб, які оздоровлені в туристично-рекреаційних закладах України
(розробка авторів на основі джерел [1–5])

	Роки					Відхилення, % (+,-)			
	2007	2008	2009	2010	2011	2008/ 2007	2009/ 2008	2010/ 2009	2011/ 2010
Україна	3485910	3591924	3122318	2987312	2941566	103,04	86,93	95,68	98,47
Автономна Республіка Крим області	1070058	1081163	907376	888885	852331	-0,60	-1,04	0,69	-0,78
Вінницька	78605	81340	74072	66825	61886	0,01	0,11	-0,14	-0,13
Волинська	36281	38666	33410	27705	31241	0,04	-0,01	-0,14	0,13
Дніпропетровська	171325	178348	159524	156307	139517	0,05	0,14	0,12	-0,49
Донецька	295262	300309	269124	260340	226421	-0,11	0,26	0,10	-1,02
Житомирська	20588	23625	22306	15492	16706	0,07	0,06	-0,20	0,05
Закарпатська	78404	92046	76352	82212	80528	0,31	-0,12	0,31	-0,01
Запорізька	222545	236249	193329	208408	188687	0,19	-0,39	0,78	-0,56
Івано-Франківська	49045	52628	42527	35132	43590	0,06	-0,10	-0,19	0,31
Київська	67382	70640	60130	51235	53330	0,03	-0,04	-0,21	0,10
Кіровоградська	26449	29006	18749	17191	17906	0,05	-0,21	-0,03	0,03
Луганська	57872	56598	48631	50639	46885	-0,08	-0,02	0,14	-0,10
Львівська	261333	279778	257481	232294	335327	0,29	0,46	-0,47	3,62
Миколаївська	146812	150463	134373	128172	117798	-0,02	0,11	-0,01	-0,29
Одеська	303077	306535	272550	266699	273716	-0,16	0,20	0,20	0,38
Полтавська	74944	81878	80850	66557	63636	0,13	0,31	-0,36	-0,06
Рівненська	31014	30603	28038	23956	23530	-0,04	0,05	-0,10	0,00
Тернопільська	20160	16721	18826	16640	15906	-0,11	0,14	-0,05	-0,02
Харківська	77152	70041	58150	58465	57456	-0,26	-0,09	0,09	0,00
Херсонська	180673	178165	157485	156086	138644	-0,22	0,08	0,18	-0,51
Хмельницька	20097	23174	23940	18653	17351	0,07	0,12	-0,14	-0,03
Черкаська	43105	45018	48454	36287	31850	0,02	0,30	-0,34	-0,13
м. Київ	81903	88201	67620	59670	54075	0,11	-0,29	-0,17	-0,16
м. Севастополь	32018	31498	28844	28286	20496	-0,04	0,05	0,02	-0,25

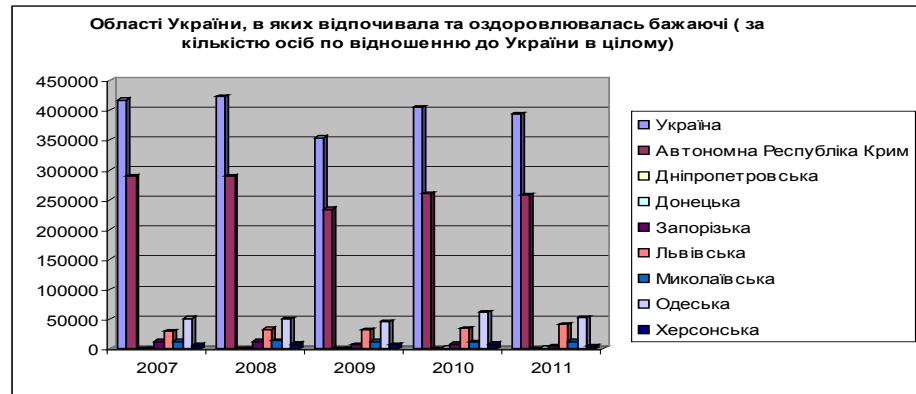

Рис. 1. Області України, в яких відпочивали та оздоровлювались бажачі (за кількістю осіб щодо України в цілому) (розробка авторів на основі джерел [1–5])

Кількість іноземних громадян, оздоровлених у туристично-рекреаційних закладах України, склала понад 400 тис. осіб за досліджуваний період, та представлена в табл. 3, дані якої свідчать про формування стабільної тенденції збільшення кількості іноземних відпочиваючих на території України, що вказує на підвищення інтересу міжнародної громадськості до української культури, історії, традицій, спадщини.

Розрахунки показують, що частка іноземних громадян, що оздоровились та відпочили в Україні, у 2007 р. склала – 11,94 %, а у 2011р. – 13,36 %.

Таблиця 3

Кількість іноземних громадян, оздоровлених у туристично-рекреаційних закладах України (розробка авторів на основі джерел [1–5])

	Роки					Відхилення, (+,-)			
	2007	2008	2009	2010	2011	2008/ 2007	2009/ 2008	2010/ 2009	2011/ 2010
Україна	416318	422343	353312	404157	393039	6025,00	-69031	50845	-11118
Автономна Республіка Крим	288845	288661	233880	259994	257457	-184,00	-54781	26114	-2537
області									
Вінницька	1784	2017	2381	2380	3245	233,00	364	-1	865
Волинська	612	202	304	379	320	-410,00	102	75	-59
Дніпропетровська	7	78	2	0	0	71,00	-76	-2	0
Донецька	1133	1175	988	1478	1648	42,00	-187	490	170
Житомирська	155	252	220	256	357	97,00	-32	36	101
Закарпатська	679	2157	2313	2831	3797	1478,00	156	518	966
Запорізька	13034	13001	7323	8498	5664	-33,00	-5678	1175	-2834
Івано-Франківська	2010	1029	952	679	1113	-981,00	-77	-273	434
Київська	2	4	9	9	0	2,00	5	0	0
Кіровоградська	36	38	38	15	18	2,00	0	-23	3
Луганська	9	17	17	7	23	8,00	0	-10	16

Продовження табл. 3

Львівська	30303	33300	31486	34728	41793	2997,00	-1814	3242	7065
Миколаївська	12607	14089	12895	12234	12559	1482,00	-1194	-661	325
Одеська	51134	50096	45138	61141	52498	-1038,00	-4958	16003	-8643
Полтавська	830	1002	1015	1221	1891	172,00	13	206	670
Рівненська	153	109	59	42	86	-44,00	-50	-17	44
Сумська	64	110	64	74	44	46,00	-46	10	-30
Тернопільська	12	24	60	55	78	12,00	36	-5	23
Харківська	590	391	362	724	667	-199,00	-29	362	-57
Херсонська	5795	8132	6786	8100	5588	2337,00	-1346	1314	-2512
Хмельницька	28	28	40	50	271	0,00	12	10	221
Черкаська	30	123	58	43	46	93,00	-65	-15	3
Чернівецька	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Чернігівська	77	47	111	54	25	-30,00	64	-57	-29
м. Київ	253	101	106	474	375	-152,00	5	368	-99
м. Севастополь	6136	6160	6705	8691	3476	24,00	545	1986	-5215

Кількість усіх туристично-рекреаційних закладів АР Криму, які традиційно викликають підвищений інтерес у туристів та користуються більшим попитом завдяки своїм природним властивостям та впливу кліматичних особливостей на здоров'я відпочиваючих, порівняно з іншими аналогічними закладами на території України, представлена за період 2007–2011 рр. в табл. 4. Аналіз даних, поданих у таблиці, свідчить про зменшення закладів на 2 % за аналізований період. Дослідження причин зменшення кількості закладів (а саме на 11 об'єктів) вказує на основну з них: закриття і невикористання тих, які представляють собою руїни через неспроможність утримання.

Таблиця 4

Туристично-рекреаційні заклади АР Криму 2007–2011 рр.
(розробка авторів на основі джерел [1–5])

Туристично-рекреаційні заклади	Кількість закладів, роки					Відхилення, (+,-)			
	2007	2008	2009	2010	2011	2008/ 2007	2009/ 2008	2010/ 2009	2011/ 2010
Заклади тривалого перебування	554	551	553	547	543	-3	2	-6	-4
Санаторії:	116	115	114	115	115	-1	-1	1	0
з них дитячі	29	29	29	29	29	0	0	0	0
санаторії для хворих на туберкульоз	19	18	18	18	18	-1	0	0	0
з них для дітей	6	6	6	6	6	0	0	0	0
Пансіонати з лікуванням	24	26	28	29	28	2	2	1	-1
Санаторії-профілакторії	5	4	3	2	2	-1	-1	-1	0
Курортні поліклініки	1	1	1	1	1	0	0	0	0
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні тощо	1	1	1	1	1	0	0	0	0
Будинки відпочинку	6	6	6	6	6	0	0	0	0
Пансіонати відпочинку	125	124	125	123	120	-1	1	-2	-3
Бази та інші заклади відпочинку	274	272	273	268	268	-2	1	-5	0
Дитячі оздоровчо-санаторні позаміські заклади цілорічної дії	2	2	2	2	2	0	0	0	0
Самостійні заклади 1–2 денного перебування	2	2	1	1	1	0	-1	0	0

У 2011 р. в АР Криму налічувалося 543 туристично-рекреаційних заклади із загальним ліжковим фондом 120,2 тис. місць у місяць максимального розгортання [5, с. 42]. У відсотковому співвідношенні структура санаторно-курортного комплексу АР Крим, представлена санаторно-курортними закладами, запропонована на рис. 3.

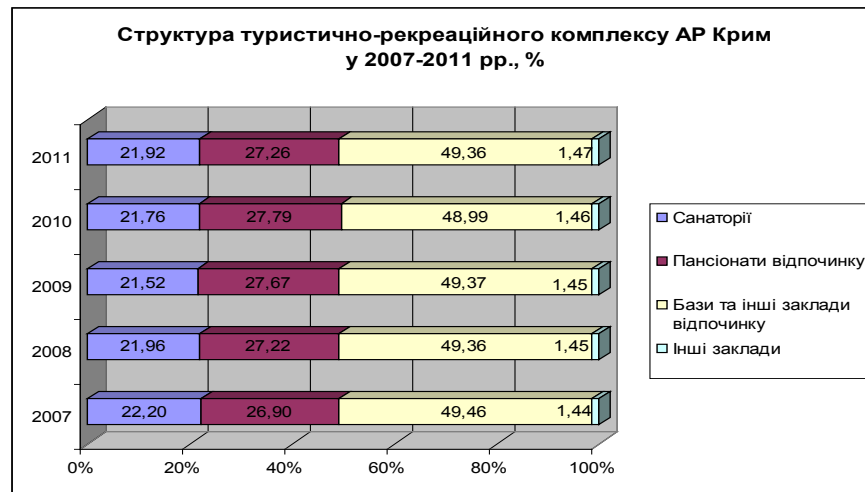

Рис. 3. Структура туристично-рекреаційного комплексу АР Крим (розробка авторів на основі джерел [1-5])

Щорічні зміни у мережі та ємності оздоровчих закладів частково обумовлені також формуванням конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу автономії.

Кількість оздоровлених осіб у туристично-рекреаційних закладах автономії протягом 2007–2011 рр. представлена у табл. 5. Всього в 2011 р. з метою оздоровлення та відпочинку туристично-рекреаційні заклади автономії відвідало 821 тис. осіб, що на 23,3 % менше порівняно з кількістю відвідувачів у 2007 році. Це є наслідком, незважаючи на позитивні аспекти відпочинку на Кримському півострові, невідповідності складових процесу придбання послуг «якість – вартість».

Найбільша кількість оздоровчих закладів знаходиться у м. Ялті (рис. 4.), у середньому це 20,82 % від загальної кількості туристично-рекреаційних закладів, на другому місці м. Алушта – 12,48 %, на третьому м. Євпаторія – 11,43 %, четверте місце посідає м. Феодосія – 8,59 % і п'яте Сімферопольський район – 7,31 %. Найменша кількість санаторно-курортних закладів знаходиться у м. Сімферополі та у Білогірському і Кіровському районах.

Таблиця 5

Кількість оздоровлених осіб у туристично-рекреаційних закладах АР Крим протягом 2007–2011 рр. (розробка авторів на основі джерел [2; 4; 5])

Туристично-рекреаційні заклади	Кількість закладів, роки					Відхилення, % (+,-)			
	2007	2008	2009	2010	2011	2008/ 2007	2009/ 2008	2010/ 2009	2011/ 2010
Заклади тривалого перебування	1070058	1081163	907376	888885	821074	101,04	83,93	97,96	92,37
Санаторії: з них дитячі санаторії для хворих на туберкульоз з них для дітей	547945	584864	484757	449208	435761	2,89	-0,67	-2,89	2,54
	125573	137452	112265	96405	96768	0,98	-0,34	-1,53	0,94
	47186	48200	42919	41077	39773	0,05	0,27	-0,11	0,22
	16601	17830	14599	15754	16553	0,10	-0,04	0,16	0,24
Пансіонати з лікуванням	89132	97503	87577	88613	65169	0,69	0,63	0,32	-2,03
Санаторії-профілакторії	3230	1454	1142	624	627	-0,17	-0,01	-0,06	0,01
Курортні поліклініки	649	613	193	575	450	0,00	-0,04	0,04	-0,01
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні тощо	1413	1330	1101	1019	—	-0,01	0,00	-0,01	-0,11
Будинки відпочинку	14056	15625	9717	12688	12281	0,13	-0,37	0,36	0,07
Пансіонати відпочинку	200658	181741	147994	160369	155045	-1,94	-0,50	1,73	0,84
Бази та інші заклади відпочинку	195566	182577	153711	160230	135609	-1,39	0,05	1,09	-1,51
Дитячі оздоровчо-санаторні позаміські заклади цілорічної дії	17409	15456	21184	15559	16132	-0,20	0,91	-0,58	0,21
Самостійні заклади 1–2 денного перебування	-	-	-	-	-	-	-	-	-

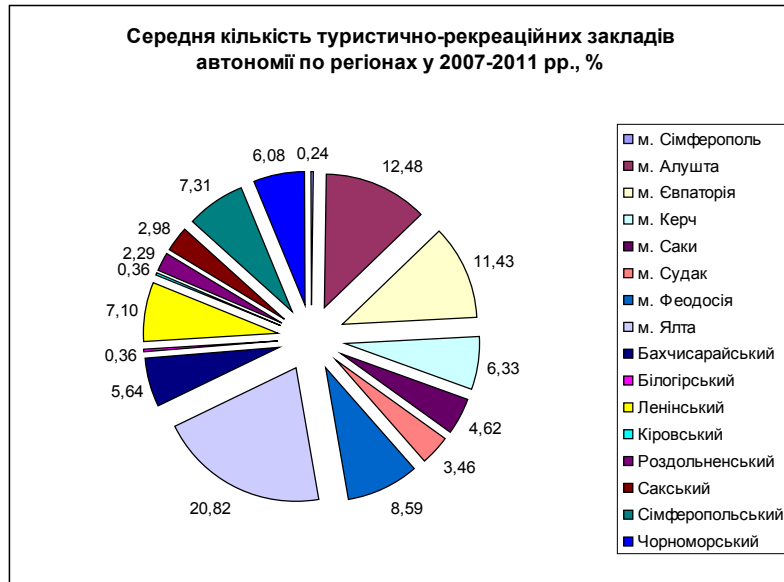

Рис. 4. Середня кількість туристично-рекреаційних закладів автономії по регіонах у 2007–2011 рр., %
(розробка авторів на основі джерел [1–5])

Проаналізувавши діяльність туристично-рекреаційних підприємств АР Криму та України в цілому, необхідно виділити такі проблеми: по-перше, система управління не відповідає сучасним вимогам; по-друге, матеріально-технічна база туристично-рекреаційних закладів, якість послуг та їх асортимент відстають від світового рівня; по-третє, лікувально-оздоровча база, нові науково-методичні розробки в галузі лікувальної, відновної, реабілітаційної, профілактичної та оздоровчої діяльності, а також цінні та унікальні природні лікувальні ресурси використовуються недостатньо ефективно.

Для вдосконалення та подальшого розвитку туристично-рекреаційних підприємств як АР Криму, так і України в цілому, вважаємо за доцільне реалізацію комплексу заходів, які включають у себе:

1. Оптимізацію економічної структури туристично-рекреаційних підприємств:

- вивчення попиту в інших країнах на різні види туристсько-рекреаційних послуг;
- виокремлення територій із пріоритетним розвитком санаторно-курортної, оздоровчої та туристичної діяльності з метою більш чіткого розмежування та пропозиції послуг;
- визначення економічної, соціальної та екологічної ефективності діяльності туристично-рекреаційних підприємств та виявлення резервів її підвищення;
- рекреаційне освоєння Північного, Північно-Західного і Східного Криму, гірських і передгірських зон за умови раціонального використання їх природно-ресурсного потенціалу, дотримання екологічної безпеки і нормативів антропогенного навантаження на рекреаційні території;
- створення банку даних про туристично-рекреаційні підприємства;

— забезпечення ефективного використання природних, виробничих і лікувальних ресурсів у рекреаційній сфері.

2. Удосконалити механізм функціонування туристично-рекреаційних підприємств:

— економічне стимулювання розвитку туристично-рекреаційних підприємств незалежно від форми власності;

— стимулювання розвитку і впровадження сучасних технологій у діяльність туристично-рекреаційних підприємств;

— реорганізацію нерентабельних баз відпочинку шляхом введення стандартів рекреаційних умов;

— розвиток міжнародних спеціалізованих центрів лікування, реабілітації, оздоровлення та відпочинку дітей і підлітків;

— вдосконалення туристичної та реабілітаційної діяльності на базі наявних природних лікувальних ресурсів (мінеральних вод, грязей, соляних озер, кліматичних умов) на основі використання сучасних технологій діагностики та курортного лікування;

— посилення значення цілорічних і міжсезонних видів туристичної діяльності зі створенням відповідної інфраструктури.

3. Удосконалення системи управління туристично-рекреаційних підприємств:

— підготовка пропозицій щодо внесення змін до нормативно-правових актів України, які регулюють діяльність туристично-рекреаційних підприємств;

— підвищення рівня безпеки туристів на водних об'єктах та в гірничо-лісовій частині, забезпечення аварійно-рятувальної служби сучасними технологіями та обладнанням для проведення рятувальних робіт та обліку пересування туристів.

Таким чином, основною метою розробки комплексу напрямів розвитку туристично-рекреаційних підприємств є формування конкурентоспроможних підприємств як на національному, так і на світовому рівнях пропозиції туристичного продукту і рекреаційних послуг на основі ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу Автономної Республіки Крим та України в цілому.

1. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в АР Крим у 2006/2007 році: стат. зб. / ред. О.І. Пітюренко. — Сімферополь: Держкомстат України Головне управління статистики в АР Криму, 2007. — 140 с.; 2. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в АР Крим у 2007/2008 році: стат. зб. / ред. О.І. Пітюренко. — Сімферополь: Держкомстат України Головне управління статистики в АР Криму, 2008. — 150 с.; 3. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в АР Крим у 2008/2009 році: стат. зб. / ред. Т.Г. Елькан. — Сімферополь: Держкомстат України Головне управління статистики в АР Криму, 2009. — 148 с.; 4. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в АР Крим у 2009/2010 році: стат. зб. / ред. О.Н. Полонської. — Сімферополь: Держкомстат України Головне управління статистики в АР Криму, 2010. — 156 с.; 5. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в АР Крим у 2010/2011 році: стат. зб. / ред. О.Н. Полонської. — Сімферополь: Держкомстат України Головне управління статистики в АР Криму, 2011. — 152 с.